

William Mulligan: *The Origins of the First World War*.
Cambridge: Cambridge University Press 2010. 256 s.

Var første verdenskrig "inevitable, avoidable, improbable, or desirable"? Sådan spurgte den tyske historiker Annika Mombauer for et par år siden i overskriften på en review-artikel.³⁴ Hendes valgmuligheder illustrerer fint rækkevidden i de diskussioner, som historikere har ført om dette klassiske problemfelt siden slutningen af 1990'erne. Over for den etablerede konsensustolkning, der har set krigen som en om ikke uundgåelig, så dog sandsynlig konsekvens af en sammenhængende kæde af stormagtspolitiske, indenrigspolitiske, militære, økonomiske, sociale og kulturelle udviklinger, har en række historikere argumenteret for, at krigen i sommeren 1914 tværtom var undgåelig eller ligefrem usandsynlig, som den tyske historiker Holger Afflerbach provokerende hævdede i 2007.³⁵ Her argumenterede han for, at netop opfattelsen af at freden var velforvaret, fik de ledende aktører til at opføre sig uansvarligt i sommeren 1914 og derved kaste Europa og verden ind i en storkrig. William Mulligan ligger langt fra Afflerbach, men generelt er det de nye tolkninger, der har sat det største præg på hans syntese om krigsårsagerne. Som det hedder i hans konklusion: "Much of this book has suggested that a general war was not an inevitable, or even a probable, outcome of international rivalries before 1914" (s. 227). Denne konklusion bygger på en velskrevet og velstruktureret fremstilling, hvor indledningens fornemme oversigt over forskningstraditionerne, følges af tematiske kapitler, der kombinerer forskningsdiskussion med analytisk-argumenterende redegørelser for historiske forløb og sagsforhold.

Bogens længste kapitel er diplomatihistorisk og følger udviklingen i international politik fra 1870 til 1914 med det gode udgangspunkt, at historikere for ofte har set denne periode som et forspil til krigen og derved overset det vigtige faktum, at de talrige kriser og de forskellige alliancesystemer og blokbygninger faktisk ikke førte til krige mellem stormagterne i over 40 år. De internationale blokdannelser var i lange perioder ganske porøse, og stormagtsalliancer mindskede generelt den internationale spænding, fordi de virkede afskrækkende, og fordi alliancepartnere ofte lagde bånd på aggressive allierede. Det billede ændrede sig først de sidste par år før 1914, hvor magthaverne i Wien, Berlin og Skt. Petersborg frygtede at blive relativt svækkede og derfor var villige til at føre en mere aggressiv udenrigspolitik – uden af den grund at søge krig.

Heller ikke den militære udvikling peger særlig entydigt i retning af krigens nødvendige komme, iflg. Mulligan. Ganske vist viser krigsplanerne, at stormagternes militære ledelser alle opererede inden for scenarier, hvor rammen var storkrig.

³⁴ Mombauer, Annika: "The First World War: Inevitable, Avoidable, Improbable or Desirable? Recent Interpretations on War Guilt and the War's Origins", i *German History*, 25, 1, 2007, s.78-95.

³⁵ Holger Afflerbach og David Stevenson (red.): *An Improbable War?: The Outbreak of World War I and European Political Culture Before 1914*, New York: Berghahn Books 2007.

Det var dog ikke de militære eliter, men de politiske der satte dagsordenen. Mulligan problematiserer også en gængs figur i forskningen, nemlig at de centrale aktørers forestillinger om krigen som kortvarig i sig selv gjorde krig mere sandsynlig. Tværtimod viser han, hvordan mange centrale militære og politiske aktører var sig bevidst, at en kommende krig sandsynligvis ville blive lang og få uoverskuelige konsekvenser, og det var sådanne forståelser snarere end de gentagne krigeriske udsagn fra fx Wilhelm 2, der dominerede de centrale aktørers forestillinger. Til gengæld medgiver Mulligan, at rustningskapløbet mellem stormagterne, især fra 1911, underminerede den internationale stabilitet.

En anden klassisk figur i forklaringerne på krigen er, at en stadig mere højrøstet nationalistisk-militaristisk offentlig mening gjorde vejen til krig kortere. Heller ikke dette argument giver Mulligan meget for. Man skal være forsigtig med at slutte fra nationalistisk-militaristiske masseoptrin og til krigsvilje, skriver han, og påpeger videre med god ret, at fredstilhængere generelt stod mindst ligeså stærkt. En vigtig pointe er også, at periodens udenrigspolitik ikke blev ført reaktivt i perioden i forhold til den offentlige mening, omend overvejelser om hvordan offentligheden ville reagere kunne spille en vigtig rolle i udenrigspolitiske diskussioner. Mulligan er også åben over for, at de stadig mere højrøstede radikalt nationalistiske miljøer kom til at virke destabiliserende, men argumenterer godt for, at det gjorde de først og fremmest, fordi udenlandske diplomater tog dem (for) alvorligt. Dermed fik de en betydelig indflydelse på, hvordan fx det britiske udenrigsministerium tolkede tysk politik.

Det sidste tematiske emnefelt, som Mulligan diskuterer, er sammenhængen mellem økonomi og international politik. Her påpeger han berettiget sammenhængen mellem økonomisk og militær magt, men hans hovedpointe er, at de stadig tættere globale økonomiske forbindelser i årtierne op til 1914 generelt gjorde vejen til krig længere og ikke kortere. Den er det svært at være uenig i.

For Mulligan er der altså tale om et internationalt politisk system, der er forbløffende stabilt frem til den anden Marokko-krise i 1911, men som derefter undermineres, fordi tre afgørende stormagter følte, at udviklingen i det internationale magtsystem gik dem imod. Den østrig-ungarske frygt for Serbien voksede med Balkan-krigene. I Berlin gav den russiske oprustning såvel som den økonomiske vækst anledning til voksende bekymring, mens Osmannerrigets opløsningstendenser siden 1908 set fra Skt. Petersborg havde styrket Ruslands modstandere. I denne situation var alle disse stormagter villige til at føre en udenrigspolitik, der ikke havde storkrig som mål, men accepterede, at det var en risiko. Det er inden for dette scenario, at Mulligan ganske detaljeret gennemgår Juli-krisens udvikling fra den østrig-ungarske beslutning om at benytte attentatet til at erklære Serbien krig og til krigen blev en egentlig verdenskrig med Storbritanniens indtræden 4. august. Det klassiske spørgsmål om krigsskyld svarer han ikke eksplicit på, men det er klart, at han ser et hovedansvar i Wien, og han gør meget ud af at understrege, at den tyske "blanco-check" blev givet i forventning om, at krigen ville forblive regional. Tyskland fratages ikke ansvar for krigen, men "alene-skyld" er der langt fra tale om.

Mulligans gæld til den nye og ofte revisionistiske forskning er som nævnt stor. Men der er ikke tale om en grundlæggende nytolkning, for forskningspositionerne har faktisk ganske længe været mere nuancerede, end man flere steder får fornemmelsen af, når Mulligan gør brug af det gamle retoriske kneb med at præsentere en firkantet udgave af det synspunkt, som man ønsker at problematisere. Hans gennemgang af international politik demonstrerer imidlertid smukt, at aftaler, alliancer og forståelser skabte stabilitet snarere end det modsatte, hvilket historikere ganske længe har tænkt (jf. fx David Reynolds karakteristik af perioden 1901-14 som "kold krig"). Mulligan viser dog meget overbevisende både, hvor veludviklet stormagternes evne til krisestyring var, og hvor komplicerede og undertiden flygtige de forskellige positioner var helt frem til krigserklæringerne. Hvis man anlægger et snævert krigsårsagsperspektiv, som tilfældet er her, må man også medgive Mulligan, at man skal være forsigtig med at tillægge den offentlige mening en særlig rolle som drivende kraft. Til gengæld er nationaliseringen og militariseringen af den offentlige mening en vigtig faktor, når man skal forklare krigens karakter og forløb.

Der er ikke noget nyt i at påpege, at beslutningsmagten lå hos det politiske establishment og ikke det militære. Til gengæld bryder Mulligans argumentation for, at krigsforventningerne hos både militære og politiske beslutningstagere i vid udstrækning var realistiske med de gængse forestillinger. Men passer det? Hvis der fx i den militære elite i både Tyskland og Østrig var enighed om, at næste storkrig ville blive en udmarvende *Volkskrieg*, må man undre sig over, at de detaljerede og gennemarbejdede krigsplaner alle opererede inden for den korte krigs horisont. Der savnes en diskussion af socialdarwinismen i Mulligans analyse, som også er lovlig hurtig til at flytte for meget af krigsskylden fra Berlin til Wien. På bundlinjen står immervæk, at Østrig-Ungarn ikke havde planlagt regionalkrig mod Serbien uden tysk støtte. Påstanden om, at de tyske ledere forventede, at krigen kunne forblive regional, kan også let problematiseres. Som den tyske kansler i begyndelsen af juli fortalte den østrigske udsending, Alexander von Hoyos: "[H]vis krig er uundgåelig, så hellere nu end siden" (211). Som Mulligan selv skriver, kom forestillingen om et midlertidigt *window of opportunity* fra 1912-13 til at spille en central rolle for de tyske beslutningstagere.

Mulligan har således ikke skrevet den endegyldige syntese over krigens baggrund og årsager. Det havde også været for meget at forlange, når man husker på, hvor energisk emnet er blevet diskuteret i snart 100 år. Han har til gengæld skrevet en bog, der på centrale områder problematiserer den etablerede konsensus, og som især overbevisende viser, at krigen ikke var en logisk følge af det internationale systems udvikling i årtierne efter 1870. Det er ikke en ringe indsats.